

Освітня технологія „РОСТОК”

Учителю початкових класів

Зізда О.В., Лашко Т.В., Федоренко Н.О., Бродій О.В.

УРОКИ

З НАВКОЛИШНЬОГО СВІТУ

в 3 класі

Частина II

Навчально-методичний посібник

Суми
ТОВ НВП „Росток А.В.Т.”
2020

Тема. Вода і життя

Мета: подати уявлення про воду як необхідну складову довкілля, розкрити незамінну роль води для життя на Землі; формувати вміння аргументувати й захищати власні ідеї; розвивати в учнів спостережливість, уважність, допитливість, навички аналізу та рефлексії; виховувати пізнавальні інтереси.

Обладнання: картини із зображенням водоймищ, фізична карта півкуль, контурні карти, фізична карта України, глобус, сюжетні малюнки, кольорові олівці, аркуші паперу.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

Пролунав шкільний дзвінок,
Всі зібрались на урок.
Не просто слухати, а й чути,
Не просто споглядати – уважно спостерігати,
Запам'ятовувати і розповідати.
Тож час учням поспішати –
Нові знання здобувати!
– Бажаю вам усім успіху!

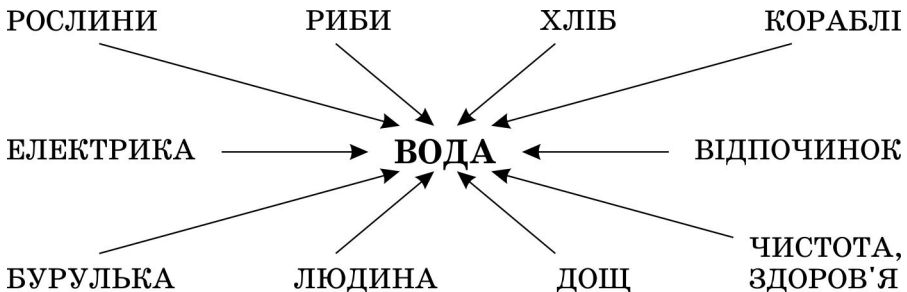
II. Актуалізація знань і фіксація утруднення

Робота в підручнику (с. 3).

Учні відгадують загадки, визначаючи їх спільні риси, виконують ілюстрації до них і пояснюють власну думку.

– Які асоціації викликає у вас слово “вода”?

Метод “Асоціативний куш”.

III. Виявлення причин утруднення. Постановка мети діяльності

– Чому говорять, що вода – джерело життя на Землі?
Гіпотеза: “Без води немає життя”.

IV. Побудова проєкту виходу з утруднення (відкриття учнями нового знання)

- Де ми можемо побачити воду?
- Звідки береться і де зберігається вода на Землі?
- Де використовують воду (*навести приклади з власного життя або інших джерел*)?

Опрацювання карти.

– Чому Землю називають “блакитною” планетою? (*Вода займає 3/4 поверхні Землі.*)

Практична робота.

Позначення на контурній карті частин Світового океану.
Знаходження на фізичній карті України річок, морів, озер.

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

1. Самостійна робота. Читання статті учнями. (*Інтерактивна система позначок.*)

Вода і життя

Вода входить до складу будь-якого організму. Вона міститься в усіх частинах рослин. Згадай, як багато соку в плодах: кавуні, апельсині, лимоні. Цей сік – вода з розчиненими в ній різними речовинами. У тілах тварин вода зазвичай становить більше половини маси. Багато води і в тілі людини. Ти можеш дізнатися, скільки її у твоєму організмі. Для цього потрібно масу тіла розділити на 3, а отримане число помножити на 2.

Організм постійно витрачає воду і потребує її поповнення. Наприклад, людині потрібно більше 2 літрів води на добу (частину вона випиває, а частина міститься в їжі).

Для багатьох організмів вода – природний дім. Одні з них живуть у солоній воді, інші – у прісній.

- Що з прочитаного ви вже знали?
- Що нового ви дізналися? Що вас зацікавило?

2. Практична робота.

За допомогою обчислень учні дізнаються про кількість води в їхньому організмі.

3. Цікава інформація.

Тварини і рослини мають у своєму складі від 50 до 98% води.

Продукти харчування людини містять близько 50% води (сир – 40%, яйце – 70%, риба – 80%, молоко – 85%, овочі – 90%).

4. Вода в організмі людини.

75% людського тіла складає вода. Тіло здорової людини середньої статури може містити до 42 л води.

Кров містить 92% води.

Мозок містить 75% води.

М'язи містять 75% води.

Скелет містить 22% води.

Нирки фільтрують близько 0,18 л води на день.

– Скільки води в тілі людини, якщо її маса складає 60 кг? 90 кг? (Учні виконують обчислення.)

Людина гине без води через 5 діб, а без їжі може прожити 30-40 днів.

Висновок. Вода потрібна людині, тому що вона:

- регулює температуру тіла;
- допомагає виводити токсини;
- амортизує суглоби;
- допомагає переносити поживні речовини і кисень до клітин;
- захищає органи від пошкоджень;
- сприяє всмоктуванню поживних речовин;
- допомагає розщепити їжу;
- зволожує повітря для дихання.

5. Правила пиття води.

Пийте, коли відчуваєте спрагу.

Пийте повільно, невеликими ковтками.

Розподіліть обсяги води на порції (склянки).

Проміжки між питтям складають 30-60 хв.

Відчуття спраги настає через 10-15 хв, тому почекайте, перш ніж випити ще.

Вода повинна бути кімнатної температури.

VI. Самостійна робота із самоперевіркою за зразком

– Яке значення вода має для риб, птахів, звірів, рослин, людини? Заповни кросворд словами на позначення добрих справ води (*возить, охолоджує, миє, напуває, зцілює, гасить*). Під час виконання цього виду роботи використовуються сюжетні малюнки.

VII. Включення в систему знань і повторення

Практична робота.

Педагог використовує заготовки аркушів паперу у вигляді крапельок.

– Намалюйте турботи води у вас удома.

Робота в підручнику (с. 5).

– Прочитайте оповідання і скажіть, чому вода – джерело життя на Землі.

VIII. Рефлексія діяльності

– Навіщо потрібна вода на нашій планеті?

– Чи підтвердилась гіпотеза “Без води немає життя”?

Методика “Гронування”.

– Якою була б Земля без води?

Метод “Сенкан”.

1. Вода.

2. Яка? (*Прикметники.*)

3. Робота води (*дієслова й дієслівні словосполучення напуває, розчиняє, радує, охолоджує, дає відпочинок, зцілює*).

4. Ваше ставлення до води.

5. Вода – це (*синонім, наприклад, життя*). Узагальнення.

IX. Домашнє завдання

Скласти й записати казку “Як Вода зробила Природу красивою” (*з використанням власних прикладів*). Зробити ілюстрацію до цієї казки.

Тема. Кругообіг води в природі. Випаровування і конденсація води. Лабораторна робота

Мета: дослідження процесів перетворення агрегатного стану води, руху води в природі; формування основ наукового світогляду; розвиток навичок дослідницької діяльності, спостережливості, аналітичного мислення, умінь робити висновки, комунікативних здібностей; виховання дбайливого ставлення до природи та води як основи життя.

Обладнання: аудіозапис звуків дощу, пристрої для дослідів, плакат “Схема кругообігу”.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

Знову день почався, діти!
Всі зібрались на урок.
Тож пора нам поспішати –
Кличе в подорож дзвінок!

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення

Звучить аудіозапис звуків дощу. Учитель читає статтю М. Коцюбинського (підручник, с. 6).

- Про яку пору року йдеться? Чому ви так вважаєте?
- Що ви уявляєте собі, коли чуєте слово “осінь”? Напишіть (підручник, с. 6).

Вправа “Мікрофон”.

- Чому восени часто йдуть дощі?

III. Виявлення причин утруднення. Постановка мети діяльності

Проблемне питання:

- Чому взагалі йде дощ?

IV. Побудова проєкту виходу з утруднення (відкриття учнями нового знання)

- Щоб зрозуміти, чому йде дощ, виконаємо досліди.

Дослід 1 (підручник, с. 7).

- Чому над гарячою водою за одну-дві хвилини виникають крапельки води, а над холодною – ні?
- Яка температура кипіння води? (100°C.) (Це та тем-

пература, за якої вода перетворюється на водяну пару.)

Висновок: перехід води із газоподібного стану в рідкий має назву конденсації. Встановлення аналогічних явищ у природі.

Вправа із дзеркальцем.

– Подихайте на холодне люстерко. Що ви помітили? (Воно запітніло.) Поясніть це явище. (На поверхні дзеркальця з'являється водяна пара, яку видихає людина. Вона охолоджується й перетворюється на крапельки води. Це і є конденсація.)

Дослід 2 (підручник, с. 8).

– Куди поділася вода?

– Як називають воду-невидимку? (Пара.)

Висновок: вода з рідкого стану перейшла в газоподібний стан – у пару. Цей процес має назву випаровування. Встановлення аналогічних явищ у природі. Вплив Сонця на стани води.

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

Гра “Пояснялки”.

– У яких реченнях ідеться про випаровування, а в яких – про конденсацію? Поясніть свою думку.

1. Мокра пляма висихає.

2. На травичці з'явилась роса.

3. Мокра білизна на вітерці та на сонечку швидко сохне.

4. Калюжі після дощу висихають.

5. У небі з'явилась хмарка.

6. Над річкою повис туман.

Учитель:

– У природі вода постійно випаровується з поверхні океанів, морів, річок, озер, з поверхні рослин і ґрунту. З потоками теплого повітря водяна пара піднімається вгору. Вона злітає дуже високо, де навіть влітку холодно. Там, як у нашому досліді, під впливом холодного повітря водяна пара перетворюється на маленькі краплинки води (знову переходить із газоподібного стану в рідкий).

– Чому взимку йде сніг? (Відповіді учнів.)

Дослід 3 (підручник, с. 9-10).

– Яка температура плавлення льоду?

– При якій температурі вода починає замерзати?

– У яких станах буває вода?

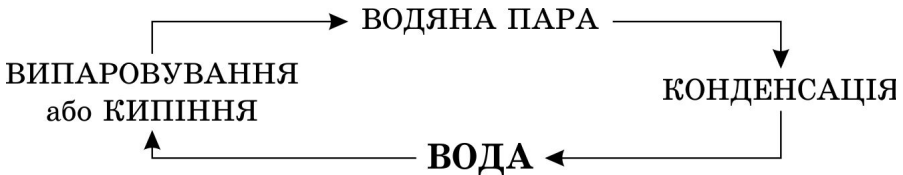
Висновок: наведіть приклади знаходження води на Землі у трьох станах, перетворення води тощо.

Робота в підручнику (завдання 2, с. 12).

– Як воду перетворити на кригу? Пояснення сутності таких опадів, як дощ, сніг, туман, град.

Словникова робота: кругообіг.

Схема

Фізкультхвилинка “Дощик”

Жовте листя опада,
З хмарки падає вода.
Дощику, нас не чіпай
І скоріше висихай!
Від дощу сховаємось –
В піжмурки пограємось!

VI. Самостійна робота із самоперевіркою за зразком

Робота в підручнику (с. 11).

– На схемі кругообігу в рамочках напишіть, у якому стані знаходиться вода.

VII. Включення в систему знань і повторення

Подорож Краплинки

Рано-вранці на квітці троянди прокинулася Краплинка роси.

– Як я тут опинилася? – подумала Краплинка. – Увечері я була високо в небі.

І захотілося їй знову туди, до неба.

Пригріло Сонечко. Випарувалася Краплинка. Здійнялась вона високо-високо в блакитне небо, до самого Сонечка. А там тисячі інших краплинок. Зібрались усі в чорну хмару і затулили світило.

– Чому це ви заховали мене від людей? – розгнівалося Сонечко.

І послало на хмару вогненну стрілу. Вдарила палюча стріла, загримів грім. Злякалася чорна хмара і розсипалася. Пішов дощ. Упала Краплинка на землю.

– Дякую тобі, Краплинко, промовила Земля. – Я скучила за тобою.

Учитель:

– Чому земля скучила за Краплинкою?

– Яке значення мають опади (*дощ, сніг*) для всього живого на Землі?

Робота в парах.

– Як мандрувала Краплинка? Установіть послідовність. Знайдіть помилку в розповіді.

Маршрут подорожі водяної Краплі.

Я випадаю з хмари і падаю вниз.

Разом із хмариною лечу над землею.

Через джерело я з'являюся з-під землі.

Річка несе мене до моря.

Я течу до підземного струмка.

Я потрапляю в туман над морем і разом з ним піднімаюся вгору.

Гра-подорож “Вода – мандрівниця”.

– Чи може вода мандрувати?

– Якою буває вода?

– Що може вода?

– Як змінюється стан води при нагріванні та охолодженні?

– Назвіть складові кругообігу води.

Робота в підручнику (с. 12, завдання 3).

VIII. Рефлексія діяльності (підсумок уроку)

Пізнавальна гра “Що нового ти дізнався про воду?”.

– Чому вода – зразок мінливості, “вічна мандрівниця”?

– Наведіть приклади практичного використання людиною знань про властивості води.

IX. Домашнє завдання

Підручник (с. 13, завдання 5, 6).

– Як впливає діяльність людини на кругообіг води в природі? Подумайте і напишіть, що сталося б на Землі, якби припинився кругообіг води.

Тема. Властивості води. Лабораторна робота

Мета: на основі практичних дій ознайомити учнів з властивостями води; формувати основи наукового світогляду; розвивати навички дослідницької діяльності, аналітичне мислення, спостережливість, уважність, допитливість, уміння робити висновки, комунікативні здібності; виховувати дбайливе ставлення до природи та води як основи життя.

Обладнання: пристрої для дослідів, плакати, малюнки.

Тип уроку: урок відкриття нових знань.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

Вірш-інструкція

Сядьте, діти, всі гарненько,
Руки покладіть рівненько,
Голову ви підведіть,
Ширше плечі розведіть.
Один одному всміхніться,
Веселіше подивіться!

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення

Загадки Хтось відкрив на небі душ –
Повно на землі калюж,
І на нас водиця ллється!
Як це явище зоветься? (*Дощ.*)

Не скляний він, не з металу,
А прислухайтеся – дзвенить,
Ріє землю він розталу
І тихесенько бринить. (*Струмок.*)
Без рук, без ніг воно,
Але шлях з глибин знайшло,
В літню спеку прохолоду
Нам дарує воно й воду. (*Джерело.*)

Спробуй, друже, відгадати,
Що за стрій у небесах:
Чи клубки пухкої вати,
Чи то пір'я з крупних птах,
Чи біжить овець отара?
Ні, пливуть це білі ... (*хмари*).

Тече, тече – не витече,
Біжить, біжить – не вибіжить. (Річка.)

- Як ви вважаєте, що спільне в цих слів? Що їх об'єднує?
- Вам допоможе ще одна загадка:

У морях, річках витає
Й часто по небу літає!
А як вдосталь налітається,
На землю знову повертається. (Вода.)

– Де зустрічається вода в природі? (В океанах, озерах, річках, у живих організмах, у людині, у рослинах, під землею, в атмосфері, у повітрі та ґрунті.) Доведіть це твердження.

Висновок: вода є всюди.

– Діти, що ви дізнались про воду на попередніх уроках? Чого очікуєте від сьогоднішнього уроку? (Відповіді дітей.)

III. Виявлення причин утруднення. Постановка мети діяльності

Вправа “Мікрофон”.

– Чому так говорять: “Вода – найдивовижніша рідина на Землі”?

– Чи згодні ви зі цим твердженням?

– Вода водночас знайома та загадкова. Сьогодні на уроці ми спробуємо розгадати кілька загадок води.

IV. Побудова проєкту виходу з утруднення (відкриття учнями нового знання)

– Дотепер учені раз у раз відкривають нові дивовижні властивості води. Однак найголовніші її якості може визначити кожен, хто уважно до неї придивиться.

Досліди (робота в парах).

Розподіл обов'язків. Повторення техніки безпеки під час проведення дослідів. Запис результатів дослідження.

Дослід 1. Чи має вода запах?

Висновок: чиста вода не має запаху.

Дослід 2. Чи має вода колір?

Висновок: чиста вода – прозора.

– Для кого прозорість води є особливо важливою?

Дослід 3. Чи має вода смак?

Висновок.

- Виберіть правильну відповідь. Чиста вода – це:
- біла рідина з приємним запахом;
  - прозора, безбарвна рідина, яка не має смаку і запаху;
  - блакитна рідина без запаху.

Дослід 4. Чи має вода форму?

Висновок: вода не має форми – вона набирає форм того посуду, де знаходиться; вода текуча.

Дослід 5. Чи є вода розчинником?

Дослідження розчинності речовин, використовуваних у побуті (*сіль, цукор, сода, мука, крохмаль*), а також піску, глини, акварельної фарби.

– Як визначити, чи розчинилась речовина?

Висновок. Заповнення таблиці “Вода – розчинник”.

Розчинні речовини	Неозчинні речовини

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

Пізнавальна гра “Властивості води”.

– Які інші властивості води вам відомі?

Демонстрація дослідів.

1. До розчину додають сіль, і вона перестає розчинятись.

Як це можна пояснити?

2. Учитель пропонує учням спробувати змішати воду з рослинною олією.

– Що ви спостерігаєте?

– Як ви думаєте, що треба зробити, щоб масло розчинилось? Як це можна пояснити?

3. А чи можуть гази розчинятись у воді?

Якщо налити в склянку газовану воду, то можна побачити бульбашки повітря на стінках склянки. Це відбувається тому, що в газованій воді розчинено вуглекислий газ, його бульбашки ви й бачите.

– Що ще ви знаєте про воду?

VI. Самостійна робота із самоперевіркою за зразком

Гра “Так чи ні”.

– Яка вона – звичайна вода?

– Її можна намазати на хліб.

– Вона не має запаху й кольору.

- Вона рідка.
- Її можна відкусити.
- Вона набирає форм посуду, у якому знаходиться.
- У неї можна опустити палець.
- Її можна розколоти на декілька шматочків.
- Частину її можна відлити.
- Вона солодка на смак.
- Її можна розтерти в порошок.
- Вона прозора.
- Вона тверда.
- Її можна випити.
- Її можна принести в решеті.
- Її можна вилити.
- Вона біла.
- Вона не має власної форми, оскільки розтікається.
- Її можна переломити навпіл.
- Її можна стиснути й розтягнути.
- Її можна підпалити.

VII. Включення в систему знань і повторення

Робота за змістом підручника (с. 15).

- Придумай і намалюй дослід, який доводить, що вода – прозора.

Узагальнені висновки.

– Доведіть на прикладах важливість вивчення властивостей води для практичних потреб людини.

– Як можна застосовувати на практиці знання про розчинні та нерозчинні у воді речовини? (*Протікаючи по поверхні Землі або просочуючись крізь гірські породи, вода частково розчинює та вимиває деякі речовини. Від цього залежить смак води.*)

– Як властивості води визначають існування життя на Землі? (*Властивість води розчиняти інші речовини має велике значення для живих істот (рослин, тварин), оскільки вони вживають тільки розчинені речовини.*)

VIII. Рефлексія діяльності (підсумок уроку)

– Чи можемо ми підтвердити зараз, що вода – найдивовижніша рідина на Землі?

– Зробіть “компліменти” воді. Яка вона? Що робить вода? (*Опис води. Перелік її властивостей.*)

ІХ. Домашнє завдання

Скласти кросворд про найдивовижнішу речовину на Землі – воду. Можна користуватись інформацією, поданою раніше в підручнику, допоміжною літературою тощо.

Тема. Повітря та його властивості

Мета: поглиблювати уявлення учнів про повітря та його використання, за допомогою дослідів ознайомити із властивостями повітря (повітря існує, займає частину простору, розширюється під час нагрівання); виховувати дбайливе ставлення до природи.

Обладнання і матеріали: посуд з водою, порожня прозора пляшечка, грудочка ґрунту, крейда, повітряні кульки.

Тип уроку: урок відкриття нових знань.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення

– Щоб дізнатися, що ми вивчатимемо сьогодні на уроці, розшифруйте слово.

Вправа „Дешифрувальники”.

20, 19, 8, 12, 23, 21, 33 – повітря.

Загадка. Куди не ступиш – всюди маєш,
Хоч не бачиш, а вживаєш. (*Повітря.*)

Математична граMATика.

Пора – ра + вітер – ер + ря = повітря.

Сьогодні ми вирушимо в захоплюючу подорож країною Блакитного Неба. Дізнаємося, що таке повітря і вітер, яке значення повітря має для всього живого, як людина використовує вітер і повітря. Навчимося турбуватися про чистоту повітря, проведемо цікаві досліді, які допоможуть нам зробити важливі відкриття.

III. Побудова проєкту виходу з утруднення

Земля оточена з усіх боків повітрям. Воно невидиме,

але є всюди: заповнює щілини, міститься у ґрунті, у воді. Без повітря не можуть жити рослини, тварини, люди. Ми дихаємо повітрям, однак воно потрібне не тільки для дихання. Повітря розсіює сонячні промені вдень, вночі оберігає від охолодження, є своєрідним щитом планети. Що ж таке повітря? Це суміш багатьох газоподібних речовин: азоту, кисню, вуглекислого газу. Кожен із газів виконує свою роль.

Дослідницька діяльність з елементами розповіді.

Дослід 1. Учитель пропонує учням закрити рот і ніс долонькою і затримати дихання. Полічити, скільки секунд вони можуть не дихати.

Висновок: живі істоти не можуть існувати без повітря.

Дослід 2. Як можна відчутися повітря? Педагог пропонує учням помахати зошитом перед обличчям.

– Відчули, як повітря лагідно торкнулось вас? Ви часто робите так улітку, рятуючись від спеки, і не замислюєтесь, що саме повітря допомагає вам охолонути.

Дослід 3. Як можна почути повітря?

Учні надувають повітряні кульки, потім випускають із них повітря.

Висновок: повітря можна почути.

Дослід 4. Як можна побачити повітря?

Порожню пляшку занурюють у посудину з водою. З неї виходять бульбашки.

Висновок: пляшка була не порожня – у ній містилось повітря.

Дослід 5. Де існує повітря?

У посудину з водою кидають грудочку крейди, ґрунту. Знову з'являються бульбашки.

Висновок: повітря існує всюди – і в об'єктах неживої природи, і в предметах, зроблених людиною, і в самих живих організмах.

Розповідь учителя.

– Ми з вами зараз упевнились у тому, що повітря оточує нас усюди. Саме завдяки йому на планеті Земля існує життя. Повітря, прозорий безколірний газ, оточує нашу Землю товстим шаром – до 20 000 км.

Складання схеми на дошці.

ВЛАСТИВОСТІ ПОВІТРЯ

Повітря займає місце

Повітря стискається і пружне

Повітря розширюється
під час нагрівання і стискається
під час охолодження

Повітря рухається

Фізкультхвилинка

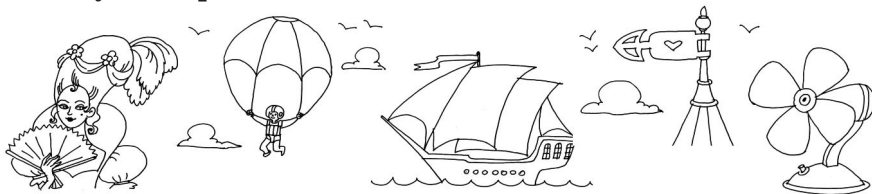
IV. Самостійна робота із самоперевіркою

Робота в підручнику (с. 26).

V. Включення в систему знань і повторення

Бесіда за малюнками.

– Розгляньте малюнки та поясніть, як людина використовує вітер.

Бесіда про чистоту повітря.

У горах і сільській місцевості повітря чисте, над океаном – ще чистіше. А ось у містах, де багато машин, фабрик, заводів, повітря забруднене димом, який виходить із труб котелень, з вихлопних труб автомобілів тощо. Тому повітря в містах іноді має дуже неприємний запах.

Повітря потрібне всім живим істотам, щоб дихати й жити. Вони дихають киснем, який міститься в повітрі, а видихають непотрібний вуглекислий газ. Крім того, повітря використовують на хімічних заводах, у металургійній промисловості.

– Чи завжди наше повітря чисте? Що забруднює повітря?

– Чому ж повітря на Землі не стає менше? (Завдяки рослинам.)

Рослини дихають не так, як люди і тварини. Вони

використовують вуглекислий газ, а виділяють у повітря кисень.

– Що треба робити, щоб зберегти чистоту повітря?
(Дбати про озеленення планети, зменшувати шкідливі викиди в атмосферу.)

Робота в підручнику (с. 27).

VI. Рефлексія діяльності

Гра “Я почну, а ти завершуй”.

- Закінчіть речення.
- Повітря є...
- Без повітря не можуть жити...
- Вітер виконує таку корисну роботу...
- Вітер – це рух...

VII. Домашнє завдання

Підручник, с. 29.

Тема. Здрастуй, Зимо-чарівнице! Початок зими – грудень студений

Мета: сприяти розширенню та збагаченню знань учнів про ознаки зими в неживій і живій природі взимку; ознайомити учнів із правилами охорони здоров’я в зимовий час; розвивати вміння вести спостереження, логічне мислення, пізнавальні інтереси, пам’ять, мовлення учнів; виховувати інтерес до навколишнього світу.

Обладнання: костюми Зими та зимових місяців, слайди з малюнками-відгадками до кросворда, аудіозапис вірша “Від зими до зими”, картки для складання “павутинки” з теми “Зима”.

Тип уроку: урок відкриття нових знань.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

Холодно зараз у лузі і лісі,
Змерз і горобчик в соломі на стрісі,
Затишно, тепло в класі у нас,
“Доброго дня вам!”, – вітаю я вас.

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення

До класу входять у костюмах 4 учні (Зима, Грудень, Січень, Лютий).

Зима: – Трійка, трійка прилетіла,
Скакуни в тій трійці білі,
А в санях сидить дівця –
Білокоса, білолиця,
Рукавом махає –
Сріблом все вкриває.

– Хто ця красуня?

– На якій трійці вона прилетіла?

Зима:

– Я завітала до вас на гостину і принесла подарунок –
“Зимовий кросворд”.

По горизонталі:

1. Снігом все позамітала,
Ріки в кригу закувала.
Холоднішої нема,
Аніж тітонька ... (*зима*).

2. То завие звіриною,
То заплаче, як дитя... (*Хуртовина*.)

3. Зайчата стали білими,
Ну зовсім наче ... (*сніг*),
Щоб в лісі не зуміли ми
Відшукати їх.

4. Біле, сріблясте вбрання дерев узимку – це ... (*іній*).

По вертикалі:

– Річка сховалась – була і нема,
Замурувала річку зима.
Там, де рибалки закидали сіть,
Можна сьогодні пішки ходять. (*Крига*.)

– Він для ворон і снігурів
Калини кетяг солодив,
На вікнах квіти малював,
Щоб взимку літо я згадав. (*Мороз*.)

– Сніги упали свіжі,
Прослався білий шлях.
Візьму я бистрі ... (*лижі*),
Полину, наче птах.

Зима:

– А тепер знайомтеся з моїми скакунами.

Грудень:

– Я перший місяць зими і останній місяць року. Із настанням морозів дорога перетворюється на груддя, тому люди й називають мене “грудень”.

Січень:

– А я січу зиму на дві половини. Добрі господарі саме в січні заготовляють дерево на будівництво хати. Така деревина суха, довговічна й добре тримає тепло.

Лютий:

– А я ще й межень, тобто межа між зимою і весною. Але я злий, і морози мої дуже дошкульні. Іноді мене також називають “сніжень”, “крутень”, однак мій сніг уже пахне весною.

III. Виявлення причин утруднення і постановка мети діяльності

1. Слухання вірша М. Познанської “Від зими до зими”.

– Чому січень має таку назву?

– Який третій місяць зими?

– Чому лютий лютує?

– Який перший місяць зими?

В теплий край повідлітали

Сірим шнуром журавлі.

Вже грудки позамерзали

На поораній землі.

Перший сніг іде і всюди

Стелить білі килими.

Хазяйнує місяць ГРУДЕНЬ, –

Знов діждались ми зими

(М. Познанська).

2. Визначення теми і мети уроку.

IV. Побудова проєкту виходу з утруднення. Відкриття учнями нових знань

Поетична стежина.

1. Читання віршів (підручник, с. 30-31).

2. Учні знаходять і позначають на малюнку зимові зміни, про які йдеться у віршах В. Скомаровського, Н. Забіли, О.С. Пушкіна, замальовуючи ці зміни блакитним кольором.

Фізкультхвилинка

У володарки зими
Трішечки замерзли ми.
Грудень каже: “Пострибай!”,
Січень просить: “Присідай!”.
Встали-сіли, встали-сіли,
Розігріли наше тіло.
Місяць лютий нагадав:
Час нам братися до справ.
Сіли, дітки, всі гарненько,
Спинки держимо рівненько.
Книги відкриваємо –
Знання здобуваємо.

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

Опрацювання наукового тексту (підручник, с. 33).

Читаючи статтю про грудень, учні роблять позначки на берегах: (+) знав, (–) не знав, (?) повернувся ще, (V) найбільше зацікавило.

VI. Самостійна робота із самоперевіркою за зразком

Робота в парах.

Учням потрібно розглянути малюнки й написати, чого не слід робити взимку, щоб не трапилось лиха (підручник, с. 32).

VII. Включення в систему знань і повторення

1. Створення власної “павутинки” слів за темою “Зима”.
(Завдання виконується на індивідуальних картках.)
2. Робота в підручнику (с. 34).

VIII. Рефлексія діяльності

Гра “Мікрофон”.

- Про яку пору року ми говорили?
- Які ознаки зими ви запам’ятали?
- Які завдання вам найбільше сподобались?

IX. Домашнє завдання

Вибрати й виконати 1-2 завдання з розділу “Наша художня творчість” (підручник, с. 35-36).

Тема. Білий сніг пухнастий...

Мета: продовжувати формувати в учнів уявлення про характерні ознаки зими в неживій природі, зокрема про сніговий покрив; розвивати бачення прекрасного в довкіллі, прищеплювати любов до природи, виховувати дбайливе ставлення до неї.

Обладнання: слайди картин із зимовими пейзажами (А. Пластов “Перший сніг”, С. Світославський “Зима”, Т. Яблонська “Зима в Києві” і “Зимовий день у Седневі”), аудіозапис (П. Чайковський “Зима”), відео “Снігопад”, індивідуальні картки-анкети для проведення етапу рефлексії.

Тип уроку: урок відкриття нових знань.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

Ось і дзвоник пролунав,
Всіх до бесіди позвав.
Всі ви сіли рівно, вправно,
І розмова піде славно!

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення

Загадка.

Як борошно, він білий-білий,
Здається, світ укrywся цілий,
Все падає, все нароста,
На села сиплеться й міста,
На гори, на ліси, на ниви –
Пухнастий, легкий, блискотливий.
Лягає майже нам до ніг.
Із вати килим? Ні, це ... (сніг).

– А якими словами ви б охарактеризували сніг?

Учні добирають прикметники до слова “сніг” (*білий, блискучий, густий, іскристий, кудлатий, лапаний, пухнастий, мерехтливий, сипучий, м’який, діамантовий*).

III. Виявлення причин утруднення і постановка мети діяльності

1. Бесіда за картиною А. Пластова “Перший сніг”.

– Погляньте на картину. Яку пору року змалював художник?

– Який колір переважає взимку, на ваш погляд?

- Цей колір теплий чи холодний?
- Які ще кольори можна побачити на картині?
- Чому художник використав холодні кольори?
- Як ви здогадались, що на картині змальовано початок зими?

- Чим вражені діти? Чому вони зупинились на порозі?
- Який настрої у дітей?
- Чому вони зраділи, коли побачили сніг?

2. Формулювання учнями теми і мети уроку.

IV. Побудова проєкту виходу з утруднення. Відкриття учнями нових знань

1. – Скажіть, як називають людей, котрі фантазують за допомогою літературної мови? (*Письменники, поети.*)
Читання віршів про сніг (підручник, с. 37-38).

2. – А як називають людей, які фантазують за допомогою музики, нот. (*Композитори.*)

– Послухайте музичний фрагмент із твору П.І. Чайковського “Пори року”. Спробуйте почути, що зобразив автор у музиці. (*Кружляння й падіння сніжинок.*)

3. – Інші творчі люди писали зимові пейзажі за допомогою фарб і пензлів. Нагадайте, як називають таких митців? (*Художники.*)

Учням пропонують слайди із зимовими пейзажами відомих художників (С. Світославський “Зима”, Т. Яблонська “Зима в Києві” і “Зимовий день у Седневі”).

Виконання творчих вправ “Художник-сніг” і “Дома-люй пейзаж” (підручник, с. 38-39).

Фізкультхвилинка

Сонце землю гріє слабо
(руки вгору і вниз),
 Уночі тріщить мороз
(руки на пояс, нахили в різні сторони),
 Навіть в Снігової Баби
(руки на пояс, поворот навколо себе)
 Побілів морквяний ніс
(діти показують на ніс).
 Стала річкова вода
 Нерухома і тверда
(стрибки на місці).

Завірюха злиться, сніг кружляє
(*учні обертаються*),
Білосніжним сріблом
Все він замітає
(*імітують відповідні рухи руками*).

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

Гра “Снігова грудка” (словесне малювання зими).

Перший учасник починає, другий повторює те, що сказав перший, і продовжує розповідь.

– Яку роботу виконує зима?

VII. Включення в систему знань і повторення

1. Гра “Додай словце”.

Зима! Зима! Усякий знає:

Вона холодною буває.

Летять, кружляють, як пушинки,

Легкі білесенькі ... (*сніжинки*).

От випав сніг. Яка обнова!

Зима тоді така ... (*чудова*)!

Міста чистенькі, білі села –

Зима і радісна, й ... (*весела*).

Кружляють вальс сніжинки ніжні,

Зима пухка і ... (*білосніжна*).

Вона буває і серйозна:

Суха, і вітряна, й ... (*морозна*).

А вранці іній – знов обнова!

Зима тоді така ... (*чудова*)!

2. Зима – найхолодніша пора року, але все одно дуже цікава та весела. Коли як не взимку можна покататись на санчатах, ковзанах, зліпити снігову бабу, погратися в сніжки. А ввечері, сидючи біля вікна, можна довго дивитись, як падають білі пухнасті сніжинки.

– Із чим можна порівняти сніжинки? (*Метелики, пір'я, пух, зірочки й т. д.*)

3. Відео “Снігопад”.

VII. Самостійна робота із самоперевіркою за зразком

1. Слухання вірша В. Конопельця “Якого кольору сніг?” (підручник, с. 40).

2. Розповідь учителя.

– Чи може сніг змінювати колір? (*Від променів сонця чи ліхтарів увечері сніг мінняє колір. Він може набувати рожевого, блакитного, фіолетового, жовтувато-сірого відтінку.*)

– Зиму не варто вважати безбарвною – вона поєднує в собі безліч кольорів. Потрібно лише навчитися їх бачити!

3. Виконання творчої вправи в підручнику (с. 40).

Учням потрібно дібрати кольори для свого пейзажу і розфарбувати його (підручник, с. 39).

VIII. Рефлексія діяльності

Анкета.

1. На уроці я робив...

2. Своєю роботою я задоволений/незадоволений, тому що ...

3. Цей урок здався мені...

4. Матеріал уроку я опанував...

5. Мій настрій після заняття...

IX. Домашнє завдання

Скласти невеличкий твір або вірш “Краса снігового покриву”.

Тема. Зимові явища: сніжинки. Екскурсія в природу. Снігопад. Спостереження за формами сніжинок

Мета: провести спостереження за формою сніжинок; розвивати наочно-дійове мислення, уважність, пізнавальні інтереси, виховувати естетичне чуття, зокрема бачення краси зимової природи.

Обладнання: аудіозапис “Падав сніг”, відео “Як народжуються сніжинки”, “Які бувають сніжинки”, “Вільсон Бентлі та його сніжинки”; лупи, аркуші чорного картону, лопатки для снігу; великі та маленькі паперові сніжинки.

Тип уроку: урок відкриття нових знань, урок-екскурсія.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

Музичне вітання.

Звучить спокійна музика (аудіозапис “Падав сніг”).

– Уявіть, що у ваших долоньках – дрібка гарного настрою. Поділіться ним, щоб зробити цей день приємнішим для всіх, хто зараз поряд із вами!

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення

1. Опрацювання загадки.

На ліси, поля, стежини
Білий пух летить з хмарини. (*Сніг.*)

– Як ви здогадалися, що мова йде саме про сніг?

2. Прослуховування вірша “Зимовий настрій”.

Люблю, коли іде лапатий сніг,
Бо він уміє фокуси робити.
А хто б іще таке вчудити зміг –
Умить весь світ перебілити?

Люблю, коли мороз надворі є,
І сяє сніг на сонці перламутром.
Так холодно... Зима бере своє,
І все навкруг укрите білим хутром.

– А чи знаєте ви, що таке сніг і з чого він складається?

III. Виявлення причин утруднення і постановка мети діяльності

1. Розповідь учителя.

– Сніг – це величезна кількість маленьких сніжинок, які встеляють землю, лягаючи пухнастими шапками на будинки й дерева.

– Мабуть, ви вже здогадалися, про що ми говоритимемо сьогодні?

Ой, зима все посріблила,
Світ весь ковдрою накрила.
З неба вже летять пушинки,
Всім відомо – це ... (*сніжинки*).

2. Формулювання учнями теми і мети уроку.

IV. Побудова проєкту виходу з утруднення. Відкриття учнями нових знань

1. – Як народжуються сніжинки?

Відео “Як народжуються сніжинки”.

2. – А чи доводилось вам роздивлятися сніжинки? Якої вони форми?

Відео “Які бувають сніжинки”.

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

1. Читання віршів про сніжинки (підручник, с. 40-41).
2. Розповідь учителя.

Сніжинки – шестикутні кристали льоду з променями. Променів буває 3, 6, 12. Вони схожі на зірочки, стовпчики, пірамідки, голочки, нагадують гілочки папороті. Учені зібрали величезну колекцію мікрофотографій, яка містить понад 5000 знімків сніжинок, не схожих одна на одну. Величина й форма сніжинок залежать від вологості й температури повітря, через яке вони проходять. Якщо в нижніх шарах атмосфери повітря тепле, сніжинки злипаються й утворюють пластівці (лапаний сніг). За умов високої вологості повітря випадає сніжна крупа. У сильний мороз за безхмарної погоди випадають кристали у вигляді голок.

3. Екскурсія-спостереження “Снігопад” (зміст проведення – у підручнику, с. 42-43).

VI. Включення в систему знань і повторення

1. Розповідь учителя.

Учені нарахували, що існує щонайменше 130 різних форм сніжинок. Однак і дослідники, і численні фотографі, котрі намагаються спіймати в кадр сніжинку, стверджують, що кожна з них має унікальний візерунок, який не повторюється. Така велика кількість форм сніжних кристалів виникла через складність і різноманітність умов температури, рухів повітря й вологості в хмарах, де вони зароджуються, і зміну цих умов на шляху сніжинки до поверхні землі. За час снігопаду форма сніжинок може кілька разів мінятися. Першим фотографом, який почав знімати сніжинки, був американець Вільсон Бентлі. Він фотографував їх понад 50 років. Його фотографії, виставлені на аукціон, коштують \$4800 кожна. Першу сніжинку Вільсон сфотографував 15 січня 1885 року. За все своє життя Бентлі створив 5000 зображень кристалів снігу.

2. Відео “Вільсон Бентлі та його сніжинки”.

VII. Самостійна робота із самоперевіркою за зразком

Учням потрібно намалювати три різні сніжинки й

написати, що спільного є в усіх сніжинок (підручник, с. 42).

VIII. Рефлексія діяльності

– Діти, ви бачите в себе на столах сніжинки. Скажіть, чим вони відрізняються?

– Якщо ви вважаєте, що добре попрацювали на уроці, відкрили щось нове, що урок був корисним для вас, якщо ви задоволені собою, то прикріпіть на дошці великі сніжинки. А якщо ні, то маленькі.

IX. Домашнє завдання

За вибором:

1) скласти альбом сніжинок (розділ “Наша художня творчість”, с. 43);

2) підготувати повідомлення на тему “Чому в морозну погоду сніг рипить?”.

Тема. Хуртовини. Види хуртовин

Мета: розширювати знання про хуртовини, їхні характеристики та наслідки; формувати уявлення про підходи до подолання негативних наслідків хуртовини; розвивати критичне мислення, мовлення, збагачувати словниковий запас; виховувати інтерес до природних явищ.

Обладнання: аудіозаписи (“Звуки хуртовини за вікном”, оповідання В. Сухомлинського “Протоптали стежку”), відеозапис фізкультхвилинки “Перший сніг”, стрічка.

Тип уроку: урок відкриття нових знань.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

Встали, діти, всі рівненько,
Посміхнулися гарненько,
Настрій на урок взяли
Й працювати почали!

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення

Поетична хвилинка.

Вірш “Зимова казка”

Білий сніг, білий сніг
Заміта стежинки.
На мереживо доріг
Падають сніжинки.
Завірюха-заметіль
І мороз тріскучий
Снігову метуть крутіть
На високій кручі.
Вітерець-жартівник
Віхолу здійсмає,
А мороз-чарівник
Наче сріблом грає.
Позаносив білий сніг
У лісах ялинки.
У казковім наче сні
Все навколо взимку

В. Басюк

– Яким може бути снігопад?

III. Виявлення причин утруднення і постановка мети діяльності

1. Читання статті в підручнику (с. 44) про види снігопаду.
2. Формулювання учнями теми і мети уроку.

IV. Побудова проєкту виходу з утруднення. Відкриття учнями нових знань

1. “Довідкове бюро”.

Слово “сніг” має синоніми: пороша, снігопад, (сніжні) крупи. Якщо сніг із вітром, тоді говорять, що почалася хуртовина.

2. Розповідь учителя.

– Як же починається хуртовина? Нічого не видно. Крижаний вітер і сніг боляче шмагають. Починають кружляти снігові вихори. Здіймається сильний вітер. Раптово все навкруги темніє.

3. Аудіозапис “Звуки хуртовини за вікном”.

4. “Довідкове бюро”.

Замість слова “хуртовина” можна також уживати інші слова, близькі за значенням. Три таких слова ми вже

назвали у вірші “Зимова казка” (*завірюха, заметіль, віхола*).

Пригадаймо, які інші слова ви знаєте: метелиця, сніговиця, сніжниця, завійниця, хуга, завія, сніговій, хуртеча, хурделя, хурделиця.

Фізкультхвилинка

Відео “Перший сніг”.

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

1. Робота в підручнику (с. 44-45).
2. Опрацювання змісту прислів'їв “До завірюхи треба кожуха”, “То сніг, то завірюха, бо вже зима коло вуха”.
– Про що йдеться в цих прислів'ях?

VI. Включення в систему знань і повторення

1. Види хуртовин.
  - а) Опрацювання наукової статті (підручник, с. 46).
  - б) Практична робота: за допомогою стрічки спробувати показати види хуртовин (поїзд, стрибки, обертання).

2. Наслідки хуртовин.

а) Оповідання В. Сухомлинського “Протоптали стежку”.
Уночі була хурделиця. Намело кучугури снігу. Рановранці у школу йшло троє дітей – Юрко, Михайлик і Ніна. Всюди коло хат з'явилися люди. Відкидали лопатами сніг, прокладали доріжки.

Ось хатина бабусі Марії. Вона живе одна-однісінька. Зупинились діти біля бабусиноного двору. Нікого не видно.

– Як же бабуся до криниці вийде? Снігу ж скільки, – сказав Юрко.

– Давайте протопчемо стежку від хати до криниці! – порадив Михайлик.

Діти увійшли на бабусине подвір'я. Йшли по глибокому снігу. Від воріт до хати йти було дуже важко. А від хати до воріт – трохи легше. Пройшли раз, два, три рази. Протоптали стежку від воріт до хати і від хати до криниці.

Спітнілі, стомлені, радісні діти йшли до школи. Вони думали: ось бабуся Марія вийшла з хати. Побачила стежку. Радіє...

б) Ділова гра “За і проти”.

Група “За” – зима подобається.

Група “Проти” – зима не подобається.

VII. Самостійна робота із самоперевіркою за зразком

– Хуртовини часто викликають багато неприємностей. Подумайте і запропонуйте, як можна з ними впоратися?

Виконання завдання в підручнику (с. 47): заповнення таблиці “Як впоратися з наслідками хуртовин”.

VIII. Рефлексія діяльності

Гра “Мікрофон”.

– Мені було цікаво...

– Мене здивувало...

IX. Домашнє завдання

Написати невеликий твір на тему “Коли була хуртовина”.

Тема. Лабораторна робота. Властивості снігу й льоду. Спостереження за перетвореннями

Мета: учити визначати і порівнювати властивості снігу й льоду в процесі проведення дослідів; розвивати спостережливість, дослідницьку активність; виховувати пізнавальні інтереси.

Обладнання: інструкції щодо послідовності дій під час лабораторної роботи, шматочки льоду, грудочки снігу, склянки, термометр, аркуші паперу білого та синього кольорів, картки для самостійної роботи, картки для рефлексії.

Тип уроку: урок відкриття нових знань.

Вид уроку: урок-дослідження.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

– Посміхніться своєму сусідові! Нехай урок принесе всім нам радість спілкування! (Учні зичать один одному успіху у відкритті нових знань.)

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення

– Ми продовжуємо вивчати світ неживої природи. Щоб дізнатися, про який природний об’єкт мова йтиме на уроці, відгадайте загадки.

Буває хмаркою вона, сніжинкою буває,
Бува, як скло, крихка й тверда...
Ви здогадались? Це ... (вода).

– Коли вода буває твердою? (Коли надворі мороз.)

В небі хмара пролітала, білий пух порозсипала.
Він на землю міцно ліг, називають його ... (сніг).

Крапелько! Холонь, рости!
З кришталю збудуй мости. (Лід.)

III. Виявлення причин утруднення і постановка мети діяльності

– Як ви гадаєте, чого ми зможемо навчитися сьогодні на уроці? Про що дізнаємось?

– Ви знаєте, що вода в природі перебуває у трьох станах. Сьогодні на уроці ми ознайомимось із властивостями води у твердому стані. Отже, зараз ми проведемо досліди і встановимо властивості снігу й льоду.

Правила техніки безпеки:

- будьте уважні й обережні;
- на парті повинен бути порядок;
- дотримуйтеся вказівок учителя.

IV. Побудова проєкту виходу з утруднення. Відкриття учнями нових знань

Лабораторна робота (підручник, с. 48-51).

1. Досліди № 1, № 2 (робота в групах).

“Які властивості мають сніг і лід?”, “Як сніг і лід змінюють свій стан”. (На кожній парті покладено інструкцію з перебігом роботи.)

Учням потрібно провести досліди, записавши результати в таблицю.

1) Покладіть до однієї склянки шматочок льоду, до іншої – грудку снігу. Облиште їх на певний час.

2) Порівняйте сніг і кригу за кольором. Використуйте папір білого й синього кольорів.

3) Порівняй сніг і лід за запахом.

4) Покладіть малюнок під грудку снігу та пластинку льоду, зробіть висновок щодо прозорості.

5) Покладіть пластинку криги на стіл, ударте по ній. Що станеться? Зробіть висновок про крихкість льоду.

б) Подивіться на сніг та лід, залишений у склянках. Що трапилось? Зробіть висновок про вплив тепла на сніг і кригу. (Учні працюють у групах упродовж 10 хвилин. Учитель допомагає в разі потреби.)

Висновки:

сніг білий, а лід – безбарвний;
сніг і крига не мають запаху;
сніг непрозорий, а лід – прозорий;
сніг пухкий, а лід – крихкий;
сніг і крига тануть при кімнатній температурі.

2. “Довідкове бюро”.

“Цілющі властивості талої води” (підручник, с. 49-50).

3. Дослід № 3 (демонстраційний).

“Чи містить сніг повітря?”.

Учитель проводить дослід за допомогою необхідного обладнання.

Висновок: підручник, с. 51.

V. Включення в систему знань і повторення

Вікторина “Зима”.

Зима приготувала для вас вікторину.

– Щедре випадання снігу називають (*снігопад*).

– Підвищення температури повітря до нуля градусів і більше в холодну пору року (*відлига*).

– Пухнаста снігова бахрома на деревах і дротах (*паморозь*).

– На дорогах утворюється кірка з льоду. Це явище має назву ... (*ожеледиці*).

– Про що йдеться у прислів’ї: “Сам біжить, а стояти не дозволяє”? (*Мороз*.)

– Снігопад при сильному вітрі називається ... (*заметіль*).

– Чи можна побачити лід удома?

– Як за домашніх умов перетворити воду на лід?

– Що таке лід? (*Замерзла вода*.)

– Що станеться з водою, якщо винести її в блюдці на мороз? (*Вона замерзне*.)

– За яких умов вода перетворюється на лід, а лід стає водою?

– Якби лід був важчий за воду, де б він знаходився в замерзаючій водоймі? Як би це відбилось на мешканцях водойм?

- Що таке бурулька? (*Замерзла вода.*)
- Де ви бачили бурульки? Коли вони з'являються?
- Які правила поведінки на льоду під час катання на ковзанах, санках ви запам'ятали?

VI. Самостійна робота із самоперевіркою за зразком

В учнів – картки з незакінченими реченнями.

– Прочитайте і допишіть речення:

Сніг і лід – це ... у ... стані.

Колір снігу ..., а лід ...

Сніг пухкий, а лід ...

Лід прозорий, а сніг ...

Школярі читають текст, який вони створили.

VII. Рефлексія діяльності

“Драбинка успіху”: нижня сходинка (у *“чоловічка”* руки опущені – у мене нічого не вийшло), середня сходинка (у *“чоловічка”* руки розведено в різні боки – я мав певні проблеми), верхня сходинка (у *“чоловічка”* руки піднято догори – мені все вдалося).

XIII. Домашнє завдання

Виконати вправу *“Сенкан”*, використовуючи слова *“сніг”* або *“лід”* (за вибором).

Тема. Народні прикмети і прислів'я про сніг. Сніговий покрив і його зміни

Мета: формувати уявлення про українські народні прикмети, приказки та прислів'я про сніг, розвивати вміння спостережень за погодою з урахуванням знання народних прикмет-передбачень; розвивати мовлення, уяву; виховувати пізнавальний інтерес до зимових явищ природи, естетичне чуття, захоплення красою зимової природи.

Обладнання: відео *“Зимові пейзажі”*, малюнки учнів до прикмет і прислів'їв про сніг, картки для роботи в парах зі встановлення відповідності між частинами висловів; паперові сніжинки, зроблені учнями.

Тип уроку: урок відкриття нових знань.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

Ось дзвінок нам дав сигнал,
Працювати час настав!
А щоб добре працювати,
Треба гарний настрій мати!
Станьте прямо, не хиліться,
Один одному всміхніться.
Всі веселі і здорові?
До уроку всі готові?

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення

1. Гра “Зимові явища природи”.

– Плесніть у долоні, якщо почуєте назви явищ природи, характерних для зими (*сніг, листопад, гроза, снігопад, дощ, заметіль, приліт птахів, паморозь, відлига, веселка, цвітіння яблунь, грім, завірюха, блискавка, ожеледь, іній, замет, роса, мороз*).

2. Бесіда про красу зими.

– Скільки краси взимку навкруги: блискучі бурульки, ажурні сніжинки, таємничі кучугури... Краса зими манить, хвилює, захоплює, бентежить. Треба тільки вміти побачити цю красу!

3. Відео “Зимові пейзажі”.

III. Виявлення причин утруднення і постановка мети діяльності

– Існує багато зимових прикмет про погоду. А скільки прислів'їв і приказок склав народ про зиму-чарівницю!

1. Розповідь учителя “Народні прикмети”.

Було колись – не могла людина дати собі ради з природою: то дощ іде не тоді, коли просять, а коли косять, то зненацька спека настає така, що аж піт градом котиться з чола, то й влітку доводиться кожуха носити.

Тож, аби вберегти себе від неочікуваної напасті чи прикрої несподіванки, котру може підкинути навколишній світ, людина хотіла не лише пояснити його собі, а й передбачити те, що може статися, аби встигнути до цього підготуватися. Наші спостережливі предки помітили: природа сама підказує їм, що і коли вона має

намір послати на землю, і навчилися за цими передвісниками бачити природні події, які можуть трапитись завтра. Відтак у кожній місцевості люди з року в рік уважно спостерігали за небесними світилами, стихіями, рослинами, поведінкою та звичками тварин.

Ці спостереження не лише допомогли впорядкувати знання про довколишній світ, а й створили систему передбачень – народних прикмет, які застерігають від небезпеки, допомагають передбачити погоду й врожай, якими будуть весна, літо, осінь і зима. І все це багатство перевіреного часом знання, яке передавалось з уст в уста, наші предки залишили нам у спадок.

2. Визначення теми уроку.

– Яка головна ознака зими?

Біле, як сорочка,
Пухнасте, як квочка.
Крил не має,
А гарно літає.
Що це за птиця,
Що сонця боїться? (Сніг.)

IV. Побудова проєкту виходу з утруднення. Відкриття учнями нових знань

1. Робота в підручнику (с. 51). Ознайомлення зі статтею “Народні прикмети і прислів’я про сніг”.

2. Виступи в групах.

Удома учням потрібно було знайти (у бібліотеці, в Інтернеті) народні прикмети, прислів’я, приказки про сніг і намалювати ілюстрації до них.

І група – народознавці. Учні цієї групи досліджують прикмети.

Рипить сніг під ногами – на мороз.

Сніг падає великими сніжинками – на відлигу.

Багато снігу – багато хліба.

Був уночі іній – удень сніг не випаде.

Зима зі снігами – літо з хлібами.

Зима засніжена – літо дощове.

Кільця довкола місяця – на сніг.

У місячні ночі сніг не тане.

Як на Новий рік падає сніг – добре будуть гриби рости.

Якщо вночі був іній – сніг удень не йтиме.
Припиниться під вечір сніг – погода покращає.
Падає лапятий сніг – на потепління.

II група – мовознавці. Учні цієї групи досліджують прислів'я та приказки.

До завірюхи треба кожуха.
Зима біла, та не їсть снігу, а все – сіно.
Не той сніг, що мете, а той, що зверху йде.
То сніг, то завірюха, бо вже зима коло вуха.
Як приходить сніг з дощем, то йдуть до шевця з плачем.
Як сніг упаде, то пастух пропаде, а як розтане, пастух устане.

Осінь багата хлібом, а зима – снігом.
Не той сніг, що мете, а той, що зверху йде.
Добрий той сніг, що вчасно ліг.

Фізкультхвилинка

Гра-руханка “Сніжинки, вітер і мороз”

Учні стають парами обличчям один до одного і плескають у долоні, приказуючи:

Холодні сніжинки,
Прозорі сніжинки,
Дзвенять і летять
Дзінь, дінь...

(Почувши слово “вітер”, гравці розбігаються в різні боки. На сигнал “мороз” усі беруться за руки й утворюють коло. Виграють ті учні, у кого в колі більше гравців.)

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

– Яка народна прикмета або приказка вам найбільш сподобалась?

– Як ви її розумієте? Свою відповідь починайте словами: “Я думаю...”, “Я вважаю...”, “На мій погляд...”.

VI. Включення в систему знань і повторення

Робота в парах.

Учитель роздає учням картки.

– Установіть відповідність між частинами народних висловів про сніг.

VII. Самостійна робота із самоперевіркою за зразком

Робота за змістом підручника (с. 52).

“Прикметі вір, але перевір”.

1) Позначити прикмети, які можна швидко перевірити.

2) Домалювати ілюстрації до прикмет.

VIII. Рефлексія діяльності

– На уроці трудового навчання ви навчилися вирізувати сніжинки. Отже, зараз виріжте ще одну та намалюйте на ній свій настрій після сьогоднішнього уроку.

IX. Домашнє завдання

Підготувати повідомлення “Як люди можуть використовувати народні прикмети про сніг”.

Тема. Зимовий народний календар

Мета: формувати уявлення про календар народних зимових свят і про їхній зміст; розвивати уяву, артистичні здібності, естетичні смаки; виховувати інтерес до вивчення обрядів і звичаїв українського народу, шанобливе ставлення до народних традицій.

Обладнання: відео “Зимова фізкультхвилинка”, костюми для виконання колядок і щедрівок.

Тип уроку: урок відкриття нових знань.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

Знову день почався, діти,
Всі зібрались на урок.
Тож пора нам поспішати –
Кличе в подорож дзвінок!

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення

1. Відгадування загадки.

Все біліє навкруги –
Я розтрушую сніги,
Наганяю холоди,
Води сковую в льоди.
В дружбі я з дітьми всіма.
Здогадались? Я – ... (*зима*).

2. “Мозковий штурм”.

– Що виникає у вашій уяві, коли ви чуєте слово “зима”?
(Мороз, сніг, канікули, новорічні свята...)

III. Виявлення причин утруднення і постановка мети діяльності

1. Бесіда вчителя з учнями.

– Зимув в народі називають щедрою, тому що вона щедро на свята. Кажуть, що зима прийшла і празники привела, що взимку скільки днів, стільки й свят.

– Пригадайте і назвіть зимові свята. Поясніть, чому вони дарують багато радості дітям. *(Ми чекаємо свята, бо сподіваємось, що воно принесе нам приємні сюрпризи, привітання, подарунки.)*

2. Визначення учнями теми і мети уроку.

IV. Побудова проєкту виходу з утруднення. Відкриття учнями нових знань

1. Розповідь учителя.

– 14 грудня церква відзначає День пророка Наума. У народі цей день вважали сприятливим для початку навчання дитини: “Прийшов Наум – пора братися за ум”. Бажаю й вам бути розумними, успішними. Але пам’ятайте, що без ваших зусиль, наполегливості досягнути цього неможливо.

– Які інші зимові свята ви знаєте?

2. Повідомлення учнів про народні зимові свята.

День Святого Миколая (19 грудня).

– Яке велике народне свято найближче?

Забілів від снігу гай –

Йде Святий наш Миколай!

Несе він даруночки,

Втіху і пакуночки.

Перше зимове свято, на яке з нетерпінням чекають усі діти, – це свято Миколая. Воно відзначалось особливою вродистістю. У народі вважали, що цей святий є захисником усіх бідних і знедолених. Та найбільше святого Миколая вшановували діти. В Україні, особливо в західних областях, до цього дня готувалися за встановленими звичаями. Увечері Миколай заходив до оселі з подарунками. Якщо діти спали, Миколай клав подарунки їм під подушку.

Вручаючи гостинець кожному окремо, святий Миколай згадував усе добре, що дитина зробила протягом року, і соромив за нечемні вчинки. Отже, діти свято вірили в існування цього доброго захисника й намагались не гнівити святого Миколая. Крім того, у школах влаштували цікаві вистави, де головною дійовою особою був святий Миколай.

– Чи приходять до вас святий Миколай?

– Бажаю, щоб цей святий почув вас і виконав ваші бажання. *(Діти виконують пісню, яку вивчили до дня Святого Миколая.)*

Новий рік (31 грудня).

– Якого наступного свята найбільше очікують діти? *(Нового року.)*

– Новий рік – це ялинка, подарунки, Дід Мороз, Снігуронька, краса і казка, сподівання чогось нового, незвичайного.

– А чи знаєте ви, що сучасне його святкування – четверте в літочисленні нашого народу?

У давнину початок нового року припадав на весну. Пробуджувалась природа, оживала земля.

Потім, із запровадженням християнства, у Київській Русі цю дату перенесли на осінь (вересень). Ще пізніше цар Петро I запропонував святкувати Новий рік у січні.

Проте й ця дата виявилась не остаточною. Згодом офіційний початок року змістився на 14 днів уперед. Це було пов'язане зі зміною календаря. Тож у нас співіснують дві дати початку нового року – 1 і 14 січня.

– Як у вашій сім'ї святкують Новий рік? Коли прикрашають ялинку?

Гра “Якби я був Дідом Морозом”.

Діти фантазують і розповідають, що корисного вони зробили б для родичів, знайомих.

Фізкультхвилинка

Відео “Зимова фізкультхвилинка” (“Багато різних празників приносить нам Зима...”).

Різдво

7 січня настає Різдво. Саме напередодні цього дня, уночі, у містечку Вифлеємі Діва Марія народила Ісуса

Христа, і щороку в Різдвяну ніч ясна зірка на небі сповіщає про те, що Син Божий народився.

Різдво Христове – одне з найбільших свят. Його з нетерпінням чекають як малеча, так і дорослі. Одна з найважливіших різдвяних подій – Святий вечір.

Із давніх-давен в Україні цього дня всі християни старанно готувалися до Святої вечері. Господиня готувала дванадцять пісних страв. Головною стравою була кутя.

Господар, напоївши худобу, давши їй їсти, брав сніп соломи, оберемою сіна і йшов до хати. Сніп ставив у кутку – це дідух. Сіно клав на стіл. Господиня застеляла його білим обрусом і ставила приготовлені страви. Сідали за вечерю, коли на небі з'являлася перша зірочка. За вечерею мусила бути вся родина. Під час вечері горіла воскова свічка. Після вечері люди колядували: завтра Різдво Христове! Колядники заходили у двір, кликали господаря і співали його родині величальних пісень про сонце, місяць, зорі. Ці пісні й стали називати колядами, або колядками. Традиція колядування збереглась і до сьогодні.

– Як у вас удома святкують Різдво? Яких звичаїв дотримуються? (*Учні співають колядки.*)

Старий Новий рік (14 січня).

За Різдвом настає друге свято – Старий Новий рік. А ще він має назву дня Святого Василя. Василь приходив не сам, а з дівчинкою Маланкою. Цього дня всі рядилися в чудернацький одяг. Було дуже весело, навіть трішечки страшно, бо раптом з'являлись волохаті ведмеді, бородаті цапи, князі з булатними мечами, старезна відьма й навіть Котигорошко з велетенською булавою. Але їх не варто боятися, бо це наші колядники, перевдягнені у казкових героїв!

Уранці наступного дня колядники, знявши свій чудернацький одяг, знову бігли від хати до хати. Кожен з них ніс мішечок, у якому були пшеничні зерна. Вони сіяли зерна по хатах, примовляючи:

Прийшли щедрувати до вашої хати.

Щедрий вечір, добрий вечір!

Тут живе господар – багатства володар.

Щедрий вечір, добрий вечір!

А його багатство – золотії руки.
Щедрий вечір, добрий вечір!
А його потіха – хорошії діти.
Щедрий вечір, добрий вечір!
Сійся, родися,
Жито, пшениця,
Горох, чечевиця
І всяка пашниця,
Знизу корениста,
Зверху колосиста,
Щоб на майбутній рік
Було більше, ніж торік.
Щоб всього було доволі
І в коморі, і на полі.
Сію, сію, посіваю,
З Новим роком
Поздоровляю!

Свято Водохреща (19 січня).

Різдвяні свята тривають аж до Водохреща – церковного свята, яке відзначають на згадку про подію хрещення Ісуса Христа.

Цього дня люди йдуть до річки або ставка. Там вони вирізають великого хреста з льоду. Приходить священник і освячує воду.

Люди набирають собі тієї водиці та бережуть її цілий рік, адже цю воду вважають цілющою, вона приносить здоров'я і красу. Потім найсміливіші купаються в ополонці.

Раніше священник ходив селом цього дня й окроплював святою водою кожну оселю, щоб у двір до людей приходило тільки щастя, щоб оминало їх зло.

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

– Мені здається, що напередодні тих свят, про які ви щойно розповіли, доречним буде побажати дітям усього світу щастя, здоров'я, успіхів. А щоб наші побажання справдилися, прочитаємо молитву Катерини Перелісної.

Пошли нам, Боже,
Маленьким дітям,
Щастя, здоров'я
На довгі літа.

Щоб виростали
Розумні і сильні,
Душею чисті
І серцем вільні.
Щоб нам світила
Зіронька долі,
Щоб ми не знали
Лиха ніколи!

VI. Включення в систему знань і повторення

Вікторина.

- Який святий має для слухняних дітей подарунки, а для непослухів – різочку? (*Святий Миколай.*)
- Яке свято ми відзначаємо 7 січня? (*Різдво.*)
- Коли й де народився Син Божий Ісус Христос? (*7 січня у Вифлеємі, у стайні.*)
- Як називається вечір напередодні Різдва? (*Святвечір.*)
- Скільки страв повинна приготувати господиня на Святвечір? (*12.*)
- Коли сім'я сідає до святої вечері? (*Тоді, коли з'явиться на небі перша зірка.*)
- Як називався популярний пересувний ляльковий театр, з яким виступали на ярмарках, міських і сільських майданах? (*Вертеп.*)
- Як називають пісні, що їх виконують на Різдво Христове? (*Колядки.*)
- Як називається традиційний атрибут різдвяного обряду колядування? (*Зірка.*)
- Коли святкують Старий Новий рік? (*14 січня.*)
- Як по-іншому називають свято Старого Нового року? (*Василя.*)
- Які пісні виконують під Старий Новий рік? (*Щедрівки.*)

VII. Самостійна робота із самоперевіркою за зразком

Робота за підручником (с. 61-62).

Учні читають вірш, пишуть власні привітання і побажання рідним та друзям, розфарбовують і вирізають вітальну листівку.

VIII. Рефлексія діяльності

- Про що ми говорили сьогодні на уроці?
- Що вам найбільше сподобалося?

- Чого нас учать народні свята?
- Які свята відзначає ваша родина?

ІХ. Домашнє завдання

- 1) Опрацювати статті в підручнику (с. 60-66).
- 2) За вибором:
  - скласти усний твір “Моє улюблене зимове свято”;
  - написати або намалювати, як святкують зимові свята у вашій сім’ї;
  - зробити вертепну скриньку і влаштувати виставу (підручник, с. 65).

Тема. Січень-просинець. Зимові зміни в нашому житті

Мета: ознайомити учнів із характерними ознаками другого місяця зими – січня, поглиблювати їхні знання про зимові розваги, а також про зміни, які стались у житті та праці людей у селі з приходом зими; формувати уявлення про здоровий спосіб життя, розкрити значення загартування організму для зміцнення й охорони здоров’я; розвивати усне мовлення; виховувати допитливість, любов до природи, дбайливе ставлення до власного здоров’я, шанобливе ставлення до людської праці.

Обладнання: відео “Зимові розваги”, аудіозапис пісні “Кришталева зимонька”.

Тип уроку: урок відкриття нових знань.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

Починаймо наш урок
І часу не гаймо,
Труднощів не боїмося –
Радісно долаймо!

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення

1. Загадка.

А хурделиця не спить –
Білим снігом лопотить.
Про це скаже кожен учень:
Другий місяць взимку – ... (січень.)

2. Вірш “Січень”.

Мороз всі вікна заплете
Льодком, мов павутинкою.
До нас Снігуронька прийде
З веселою ялинкою.
І рік новий почнеться враз
І з нами привітається.
З нових ялинкових прикрас
В нас січень починається.
Січе сніжком, скрипить саньми,
Та ми його не лаємо –
Самі ж володаря зими
Ми січнем називаємо.

Андрій М'ястківський

III. Виявлення причин утруднення і постановка мети діяльності

– Чому в народі кажуть: “Місяць січень – зими государ”?
Визначення вчителем теми і мети уроку.

IV. Побудова проєкту виходу з утруднення. Відкриття учнями нових знань

1. Розповідь учителя.

– Січень – року початок, зими середина, найсуворіший місяць. Українська назва цього місяця походить від словосполучення “січе сніг”. Січень називають просинцем, сніговиком, льодовиком, лютовієм. Така різноманітність назв – через характер першого місяця року. Адже на цей місяць припадає найбільше морозних днів і снігопадів. Глибокий зимовий спокій оповиває природу. За народними прикметами, якщо в січні буває тепло, то в лютому слід чекати великих тривалих морозів.

2. Робота в парах (підручник, с. 69).

– Знайдіть у тексті ознаки другого місяця зими. Обговоріть інформацію, запишіть. Підготуйтеся розказати про січень своїми словами.

Фізкультхвилинка

У володарки зими
Трішечки замерзли ми.
Грудень каже: “Пострибай!”,
Січень просить: “Присідай!”.

Встали-сіли, встали-сіли,
Розігріли наше тіло.
Місяць лютий нагадав:
Час нам братися до справ.
Сіли, дітки, всі гарненько,
Спинки держимо рівненько.
Книги відкриваємо –
Знання здобуваємо.

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

- Хто любить зиму?
- Чому? Що приносить дітям зима? (*Радість, веселоці, розваги.*)

1. Опрацювання вірша Г. Бойка “Кришталева зимонька”.

Кришталева зимонько
В срібнім козушку!
Ти кругом насипала
Білого сніжку.
Принесла ти радощі
Нашій дітворі:
Гілочка і ковзанка
В кожному дворі.
Кришталева зимонько,
Ще сніжку сипни! –
Сядем на санчата ми,
Візьмем ковзани.
Морозець пощипує,
І сніжок хрустить...
Кришталева зимонька
Всіх нас веселить.

- Що принесла зимонька дітям?
  - Про які дитячі розваги ви почули?
2. Робота за змістом підручника (с. 70).
3. Відео “Про зимові розваги”.

VI. Включення в систему знань і повторення

1. Бесіда.
- Діти, пригадайте уроки “Основ здоров’я” і скажіть, чи треба дбати про збереження здоров’я взимку?
  - Так, потрібно. Адже здоров’я – головне багатство

в житті кожної людини. Велику роль відіграє в цьому загартовування організму. (*Загартовування – система вправ і процедур, спрямованих на підвищення опору організму.*)

– Назвіть природні чинники загартовування. (*Сонце, повітря, вода.*)

– А чи існують правила загартовування? (*Поступовість, систематичність, консультація лікаря.*)

– Чи можна, на ваш погляд, загартовуватись узимку?

2. Робота в підручнику (с. 71).

VII. Самостійна робота із самоперевіркою за зразком

1. Робота за змістом підручника (с. 72-73).

“Довідкове бюро”.

Доки сплять поля під снігом

Ще не скоро розпочнеться для хліборобів новий польовий сезон. Та підготуватися до нього треба завчасно, отож і взимку в аграріїв вистачає турбот. Особливу увагу приділяють якісному зберіганню посівного матеріалу та ремонту сільськогосподарських машин, котрі будуть задіяні на весняних польових роботах. Це трактори, зернозбиральні комбайни, сівалки, обприскувачі, борони, причепа, сушарки, машини для внесення добрив тощо.

VIII. Рефлексія діяльності

Технологія “Незакінчене речення”.

Сьогодні я дізнався...

Було цікаво...

Я зрозумів, що...

Тепер я знаю...

IX. Домашнє завдання

1. Написати, які зміни відбуваються взимку у вашому житті та в житті вашої родини (підручник, с. 73).

2. Написати твердження-міркування “За що я люблю зимоньку” і намалювати ілюстрацію до нього (за бажанням).

Тема. Зимові зміни в житті диких тварин

Мета: поглиблення знань учнів про зимові зміни в житті диких тварин, їх пристосування до суворих погодних умов, особливості харчування взимку, встановлення причинно-наслідкових зв'язків між змінами в неживій природі та в житті тварин; розвиток логічного мислення в процесі виконання завдань на порівняння, доведення, вилучення зайвого, встановлення взаємозв'язків; розвиток пізнавального інтересу, сприймання, уяви, мовлення; виховання емоційно-естетичного, дбайливого ставлення до природи.

Обладнання: репродукції картин про життя тварин узимку, малюнки диких тварин, роздавальний матеріал для групової роботи, аудіозаписи музичних творів.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

Учитель:

– Любі діти! Погляньте один одному у вічі, посміхніться, передайте частинку свого гарного настрою іншим. От побачите, від ваших посмішок затишніше і світліше стане в нашому класі!

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення

1. Гра “Впізнай за описом”.

1) Мое тіло складається з трьох частин: голови, грудей і черевця. У мене шість ніжок і вусики. Я чудовий будівельник. Мешкаю в мурашнику. Повзаю по землі та по деревах. (*Мурашка.*)

2) У мене є крила, пір'я, дві ноги, голова із дзьобом. Високо літаю, будую гнізда. (*Пташка.*)

3) У мене хутряна шуба і чотири лапи. Кормлю своїх дитинчат молоком. Узимку сплю в барлозі. (*Ведмідь.*)

4) У мене є плавники та хвіст. Дихаю зябрами. Швидко плаваю, глибоко пірнаю. (*Риба.*)

5) Я – невеликий звір. Живу переважно в лісі. Живлюся мишами, слимаками, комахами. Узимку впадаю в сплячку. Замість шерсті спина в мене вкрита міцними колючими голками, які захищають від небезпеки. (*Їжак.*)

- Назвіть усіх їх одним словом. (*Тварини.*)
- До якої групи тварин вони належать? (*До диких тварин.*)

2. Гра-змагання “Ланцюжок слів”.

Учитель говорить слово – назву дикої тварини. Перший учень повторює слово, назване вчителем, і додає власне слово. Другий учень повторює слова, котрі називали вчитель і перший учень, а потім пропонує своє. (*Заєць; заєць, ведмідь; заєць, ведмідь, лисиця.*)

3. Мовна гра “Доповніть речення”.

Сильний, як ...

Хитрий, як ...

Прудкий, як ...

Злий, як ...

Полохливий, як ...

Вайлуватий, як ...

4. Вправа “Мікрофон”.

- Як змінилося життя диких тварин взимку? (*На дошці вивішено малюнки тварин.*)

III. Виявлення причин утруднення. Постановка мети діяльності

“Інтрига”.

- Чому зима для тварин – найважча пора року?
- Подумайте, що для тварин страшніше: голод чи холод?
- Чому одні тварини взимку засинають, інші – знаходять собі їжу, а деякі відлітають у теплі краї?

IV. Побудова проєкту виходу з утруднення. Відкриття учнями нового знання

1. Робота в групах.

Учні кожної групи отримують завдання скласти з пазлів малюнки птахів. Ці малюнки розподіляють на групи: зимуючі, перелітні та мандруючі птахи.

“Мозковий штурм”.

- Чому взимку в житті цих птахів відбуваються зміни?
- Чому багато птахів відлітає в теплі краї, тоді як інші птахи зимують поряд з нами? Від чого це залежить?
- Яких птахів можна додати до кожної групи? За якими ознаками?

2. Музична загадка.

– Послухайте, будь ласка, музичний твір і скажіть, яку тварину композитор зобразив за допомогою звуків. Обґрунтуйте свою відповідь.

– Про що попросила синичка?

3. Робота в підручнику (с. 79).

– Прочитайте вірш. Які почуття він у вас викликав? Як ви гадаєте, чи можемо ми допомогти птахам пережити голодну й холодну зиму? Що потрібно для цього зробити? (*Запис відповіді учнями в зошиті.*)

Бесіда за малюнком:

– Які предмети ви побачили на малюнку? Для чого їх використовують?

– Які птахи прилетіли до годівниці взимку? (*Синичка, сорока, горобець.*)

4. Робота за змістом підручника (с. 80).

Система позначок “Поміч”.

5. Групова робота.

– Згадайте, який корм є справжніми ласощами для будь-якого птаха?

– Підберіть відповідний корм кожній пташці, сполучивши їх на малюнку стрілочками (*синичка, дятел, шишкар, снігур, шишки, ягідки горобини, насіння, крихти хліба, комахи.*)

Усне повідомлення.

– Який корм для птахів ти заготував восени? Чи відкрив ти власну пташину їдальню? Де розташував її? Які пташки прилітають до твоєї годівниці? Чим ти їх пригощаєш? Чому ці птахи не летять у вирій? “Інтрига”.

– Чи всі птахи потребують допомоги людей взимку? Головоломка.

– Діти пішли до лісу, узявши із собою корм для птахів: гарбузове насіння, сушені ягоди горобини, шматочок сала, великий сухар. На узліссі вони побачили зграйку синиць, снігурів, омелюхів і ворону.

– Подумайте, як діти розподілили частування (*для синиці сухар занадто важкий, снігурі не люблять сало, омелюхи обожають горобину, а ворона готова поживитися всім.*)

6. Формулювання висновків.

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

Робота в підручнику (с. 81-82).

VI. Самостійна робота із самоперевіркою за зразком

Асоціативна гра “Зима в лісі”. (Робота з використанням карток.)

ВЕДМІДЬ	КУБЛО
ЗАЄЦЬ	КУЩ
ЇЖАК	ДУПЛО
БІЛКА	ЛІГВО
ВОВК	БАРЛІГ

– Допоможіть кожній тварині знайти свій дім і їжу. (Малюнок зимового лісу, синичка, миша, ведмідь, заєць, білка.)

VII. Включення в систему знань і повторення

Робота за змістом підручника (с. 82, 85).

– Чому життя тварин узимку змінилося порівняно з літом? Які саме зміни відбулись?

– Як пристосувалися тварини до життя взимку?

– Які пристосування тварин до зими подібні до зимових пристосувань людей? (Перелік пристосувань тварин до зимових змін у природі.)

– Як живляться звірі, котрі засинають узимку?

– Чим харчуються звірі, які ведуть узимку активний спосіб життя?

На дошці – картина із зображенням зимового лісу. Звучить аудіозапис фортепіанної п’єси “Січень” із циклу “Пори року” П.І. Чайковського.

– Яких тварин можна зустріти в лісі взимку?

– Чи розглядали ви колись власні сліди та сліди тварин? Що можна відразу “прочитати” по цих слідах? У яких казках згадується про сліди тварин? Хто “читає” ці сліди?

Практична робота.

Читання “Снігової книги”. Розпізнавання слідів на снігу (підручник, с. 91, 83).

“Скарбниця народної мудрості” (народні прикмети).

– Як спостереження за тваринами допомагає довідатись

про характер зими? (Кожна група збирає з окремих слів народну прикмету і пояснює її.)

Вірш-небилиця

Якось взимку в надвечір'я
Лісові зійшлися звірі
В теплий затишний барліг
До ведмедя на пиріг:
Вовк, борсук, їжак, вовчиця,
Заєць, білка і лисиця.
Всяк свого шматка чекав,
Та хазяїн “сплохував”!
Він, ведмідь, ніяк не міг
Розділити той пиріг.
Тричі потом він облився,
Та нічого не добився!
Хто бажає підказати,
З чого слід йому почати?

– Чому цей вірш названо небилицею?

Робота в групах. Учні заповнюють таблицю про зимування тварин.

Сплять	Змінюють шубку	Розмножуються взимку	Завмирають	Не сплять	Відлітають на південь

Наша художня творчість.

Виготовлення їжачка з аркуша паперу (*оригамі*).

VIII. Рефлексія діяльності (підсумки уроку)

– Доведіть твердження: “У природі все взаємопов’язане”.

– Так чому ж відбуваються зміни в житті тварин узимку?

– Які почуття, яке ставлення до тварин з’явилися у вас після сьогоднішнього уроку? До чого вони спонукають?

– Як людина може допомогти тваринам пережити цей суворий час?

Стратегія “Розв’язання задач-жартів”.

– Як змінилося б життя тварин, якби зима тривала цілий рік?

ІХ. Домашнє завдання

1. Зробити годівнички для птахів.
2. Спостерігати, які птахи прилітають до годівнички, коли вони зазвичай прилітають годуватись, який корм вибирають.
3. Перевірити прикмети погоди, спостерігаючи за птахами.
4. Скласти “зимову” історію (за бажанням).

Тема. Зимові зміни в житті свійських тварин

Мета: ознайомлення учнів зі змінами в житті свійських і диких тварин, із пристосуванням диких тварин до суворих погодних умов, з особливостями їхнього харчування взимку; встановлення причинно-наслідкових зв’язків між змінами в неживій природі та в житті тварин; розвиток сприймання, уяви, мовлення, розумових операцій; виховання дбайливого ставлення до тварин.

Обладнання: малюнки свійських тварин, роздавальний матеріал для групової роботи, аудіозапис голосів тварин.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

Станьте, діти, ви рівненько,
Усміхніться всім гарненько,
Настрій на урок візьміть,
Й працювати вже почніть!

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення

1. Гра “Впізнай, хто це?”.

Голова невелика, округла, має гострі зуби, довгий хвіст. Сильні задні лапи, що допомагає тварині добре стрибати. Має гострі пазурі. Тихо підкрадається до здобичі. (*Кішка.*)

– Розкажіть про вашу улюблену домашню тварину.
(Розповіді учнів.)

– До якої групи тварин належить кішка? (До свійських тварин.)

– Чому ви так вважаєте?

2. Гра “Знайди “зайве” слово”.

Учні слухають “ланцюжки” слів, визначають “зайве” слово, пояснюють, чому саме це слово “зайве”. Повторюють “ланцюжок”, вилучивши це слово.

Качка – курка – ворона – гуска – індик; корова – свиня – коза – вовк – кінь.

3. Гра “Знайди помилку”.

– Знайдіть помилку в схемі.

ДИКІ ТВАРИНИ

ЗАЄЦЬ

ВЕДМІДЬ

КОЗА

СОРОКА

– Яку помилку допущено в схемі?

– Чому коза – зайва тварина в цій схемі?

– До якої групи тварин ви віднесете козу?

– Які ще тварини належать до свійських?

– Як зимує кожна з цих тварин?

4. “Мозковий штурм”.

Гіпотеза:

– Чому курка зовсім не вміє літати, а шпак відлітає восени в теплі краї?

– Чому ведмідь засинає, а свиня – ні?

III. Постановка мети діяльності

Методика “Передбачення”.

– Про що, на вашу думку, ми говоритимемо сьогодні на уроці?

– Які ваші очікування від уроку?

IV. Побудова проєкту виходу з утруднення. Відкриття учнями нового знання

Самостійна робота.

У кожного учня аркуш із малюнками свійських і диких тварин. Діти розподіляють тварин, зображених

на малюнках, на свійських і диких (*олівцями різних кольорів*).

– За якими ознаками ви розподілили тварин на свійських і диких?

– На попередньому уроці ви вже дізнались про те, які зміни відбуваються в житті диких тварин взимку. А чи відбуваються зміни взимку в житті свійських тварин? (*Відповіді школярів.*)

Розповідь учителя.

– Колись, дуже давно, усі тварини були дикими. Люди полювали на них, м'ясо їли, а зі шкіри виготовляли одяг. Минуло багато років, і люди дізналися, що є тварини, які можуть допомагати обробляти землю, давати не лише м'ясо, а й молоко, яйця, шерсть. І люди почали приручати тварин.

Робота в групах “Думайте – обговорюйте – доповідайте”.

Завдання для груп:

1. Гра “Впізнай за описом”.

– Складіть опис свійської тварини за малюнком таким чином, щоб можна було зрозуміти, про яку тварину йде мова. (*Перша група складає опис тварини, друга – відгадує.*)

– Які зміни стались у житті цієї тварини взимку?

2. Допоможіть кожній тварині знайти свій дім і їжу (*на дошці прикріплюються малюнки*).

Загадки.

Я великий, я красивий,
Як біжу я – в'ється грива,
Копитами – туп-туп-туп,
По камінню – цок-цок-цок!
Хвіст у мене довгий-довгий,
Хвіст у мене мов шовковий. (*Кінь.*)

Він – господар у дворі,
Із червоним гребінцем,
У яскравім жупанці.
Курочок він захищає,
Й лунко пісеньку таку
На паркані він співає,
Аж кричить: “Ку-ку-рі-ку!” (*Півень.*)

Довга шия і червоні лапки,
Сичить, хапаючи за п'ятки. (Гуска.)

Спереду – п'ятачок,
Іззаду – гачок,
Посередині – спинка,
А на ній – щетинка. (Свиня.)

З бородою, та не дід,
З рогами, та не бик.
Молоко дає, та не корова. (Коза.)

3. Музична зупинка (звучать голоси тварин).

– Відгадай, чий голосок?

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

– Антуан де Сент-Екзюпері сказав: “Ти назавжди береш на себе відповідальність за тих, кого приручив”.
Доведіть це твердження.

Гра “Можна чи не можна?”.

- Гладити власних котиків і собачок.
- Гладити безпритульних, незнайомих тварин.
- Підгодовувати безпритульних тваринок.
- Віднести до ветеринара поранену тварину.
- Кидати камінням у безпритульних котів і собак.
- Дарувати комусь свого песика.
- Прибирати за власними тваринами.

Хвилинка відпочинку: розучування потішок.

“Му – му – му!”, –

Реве корова.

“Ме – ме – ме!”, –

Озивається коза.

“Бре – ке – ке!”, –

Співає жабка.

“Га – га – га!”, –

Кричать гуси.

“Пі – пі – пі!”, –

Просять пити курчата.

“Гав – гав – гав!”, –

Злиться собака.

Аукціон знань.

– Чим відрізняється життя свійських тварин влітку і взимку?

– Чим різниться життя свійських і диких тварин узимку?

VI. Самостійна робота із самоперевіркою за зразком Складання порівняльної характеристики.

Дикі тварини

Самі знаходять собі житло.

Самі здобувають собі їжу.

Самі захищаються від ворогів.

Свійські тварини

Живуть у спеціальних приміщеннях.

Їх годує людина.

Від ворогів їх захищає людина.

VII. Включення в систему знань і повторення

Зі свійськими тваринами взимку теж відбуваються зміни. Корів, овець, свиней, коней не виганяють пастися. Узимку вони живуть у спеціальних приміщеннях, збудованих людиною. На відміну від диких тварин, вони не запасують корм на зиму і самі не шукають його взимку: їх годує людина.

– Чи можна сказати, що свійським тваринам живеться краще?

Вірш-небилиця

Чому вони босі?

Це ж чому качки, індички,

Кури, гуси і павички

У пургу, в морози люті

По снігу бредуть невзуті?

Бо були ледачі птиці,

Не трудились анітрохи, –

Не хотіли взяти спиці

І сплести собі панчохи.

Робота за підручником (с. 90, завдання 3).

– Складіть речення або невеликий текст до малюнка.

– Хто яку годівничку змайстрував? Покажіть стрілочками.

– До якої казки цей малюнок?

– Яких свійських тварин ви побачили на малюнку? Хто зайвий? Поясніть.

Наша художня творчість.

– Героями яких казок є свійські тварини? (*Відповіді учнів.*)

– Спробуйте зліпити цих тварин із пластиліну.

Виставка робіт.

VIII. Рефлексія діяльності (підсумки уроку)

- Чи справдились ваші очікування щодо уроку?
- Що нового ви дізнались на цьому уроці?

Гра “Що ти запам’ятав?”.

IX. Домашнє завдання

Скласти розповідь від імені однієї зі свійських тварин про те, як змінилось її життя взимку (за допомогою запитань з підручника, с. 85). Намалювати цю тварину (за бажанням).